

Література:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 14.06.2022 р. № 644/37980 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0644-22#Text> (дата звернення: 12.10.2024).
2. Сучасні проблеми морського транспорту та безпеки мореплавства. Збірник матеріалів XII Всеукраїнської студентської наукової конференції, (м. Херсон, 24 листопада 2022 року). Херсон : Видавництво ХДМА, 2022. С. 18–19 URL: <https://ksma.ks.ua/wp-content/uploads/2023/04/XII-Матеріали-Всеукраїнської-студентської-наукової-конференції-Сучасні-проблеми-морського-транспорту-та-безпеки-мореплавства-2022-р.pdf> (дата звернення: 12.10.2024).
3. Воронець Н. Перевезення вантажів морським транспортом. Юридичний інтернет ресурс. URL: https://protocol.ua/ua/perevezennya_vantagiv_morskim_transportom/ (дата звернення: 12.10.2024).
4. Морська логістика. Тонкощі міжнародного морського права. Сайт UTEC Logistics. URL: <https://utec.ua/blog/morska-logistika-tonkoschimizhnarodnogo-morskogo-prava> (дата звернення: 12.10.2024).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-27>

ФОРМИ ЗАХИСТУ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

Лопухова Яна Валеріївна

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету історії, бізнес-освіти та права*

Науковий керівник: Чернік Світлана Дмитрівна

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри права та правоохоронної діяльності

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка

м. Кропивницький, Україна

Захист сімейних прав та інтересів є важливим елементом забезпечення стабільності в суспільстві. Сімейні права стосуються як майнових, так і немайнових відносин, що виникають між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї. В умовах динамічно мінливих соціальних умов та різноманітності життєвих ситуацій виникає необхідність у надійному правовому механізмі, який забезпечував би ефективний захист сімейних прав. Національне законодавство

передбачає комплекс правових інструментів, спрямованих на попередження та усунення порушень сімейних прав, а також на вирішення конфліктів, що виникають у цій сфері. Забезпечення доступу до правосуддя та надання правової допомоги є невід'ємною складовою цього процесу, оскільки гарантує кожному суб'єкту сімейного права можливість захистити свої законні інтереси.

Захист сімейних прав – це сукупність юридичних засобів, спрямованих на відновлення, визнання або захист порушених сімейних прав, а також на попередження їхнього порушення. До інструментів захисту сімейних прав належать як процесуальні дії, спрямовані на встановлення факту порушення права та застосування заходів юридичної відповідальності до винного, так і попереджувальні заходи, що мають на меті запобігання виникненню спорів у сімейних правовідносинах.

Виділяють дві основні форми захисту сімейних прав: юрисдикційна та неюрисдикційна. Юрисдикційна форма захисту – це діяльність уповноважених державою органів щодо захисту сімейних прав та інтересів учасників сімейних відносин. Відповідно до ст. ст. 16–18 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), ст. ст. 18, 19 Сімейного кодексу України (далі – СК України) захист сімейних прав та інтересів може здійснюватися судом, органом опіки та піклування, Президентом України, органами державної влади, органами влади АРК або органами місцевого самоврядування чи нотаріусом. Найпоширенішою з них є форма судового захисту. Суд застосовує способи захисту, встановлені законом або домовленістю (договором) сторін [3, с. 149–150].

У ст. 18 Сімейний кодекс України визначає вичерпний перелік способів захисту сімейних прав та інтересів, серед яких: встановлення правовідношення; примусове виконання добровільно не виконаного обов'язку; припинення правовідношення, а також його анулювання; припинення дій, які порушують сімейні права; Відновлення правовідношення, яке існувало до порушення права; Відшкодування матеріальної та моральної шкоди; зміна правовідношення; визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб [1].

Ознаками судового захисту є те, що він: 1) здійснюється спеціальним державним органом – судом; 2) здійснюється професійними юристами – суддями; 3) відбувається у передбаченій законом процесуальній формі; 4) є остаточним; 5) здійснюється шляхом ухвалення судового рішення, яке має загальнообов'язкову силу; 6) виконання рішення суду забезпечується можливістю застосування державного

примусу. На думку С.М. Ходак, саме судова форма захисту забезпечує надійні гарантії правильного застосування закону, установлення реальних прав і обов'язків, є універсальною, історично сформованою, докладно регламентованою нормами цивільного процесуального права [3, с. 150].

Неюрисдикційна форма захисту, або самозахист, дозволяє суб'єктам сімейних правовідносин самостійно захищати свої права без звернення до компетентних органів. Слід відмітити, що норми сімейного законодавства прямо не визначають таку форму захисту. Однак, наприклад, у ч. 1 ст. 154 СК України зазначено, що батьки мають право на самозахист своєї дитини, повнолітніх дочки та сина [1]. Самозахист прав та інтересів дитини може здійснюватися уповноваженою особою (законними представниками), зокрема батьками (усиновлювача ми), опікунами або піклувальниками. Повноваження законних представників щодо захисту прав та інтересів дитини встановлені законом [4, с. 84].

Науковець С.П. Параниця зазначає, що самозахист може застосовуватися лише за наявності адекватних умов, зокрема, це відсутність можливої законодавчої заборони на застосування відповідних засобів протидії, а також неузгодженості засобів протидії з моральними засадами суспільства. Крім того, спосіб самозахисту має відповідати змісту порушеного права, а спосіб самозахисту – характеру дій та спричиненими таким порушенням наслідками. При здійсненні самозахисту особа має враховувати ту межу своїх дій, які вона застосовує щоб припинити конкретні порушення своїх прав чи законних інтересів законом [5, с. 35].

Окремі способи захисту цивільних прав, визначені в ЦК України, також застосовуються до сімейних правовідносин (ст. 16 ЦК України). Відповідно до ст. 1169 ЦК України, шкода, завдана особою при здійсненні нею права на самозахист від протиправних посягань, у тому числі у стані необхідної оборони, якщо при цьому не були перевищені її межі, не відшкодовується. Якщо у разі здійснення особою права на самозахист вона завдала шкоди іншій особі, ця шкода має бути відшкодована особою, яка її завдала. Якщо такої шкоди завдано способами самозахисту, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства, вона відшкодовується особою, яка вчинила протиправну дію [2]. Відповідно, при виникненні прямої загрози сімейним правам особи (наприклад, домашнє насильство), вона має право на необхідну оборону. В ЦК України визначені також інші способи самозахисту, які можуть бути застосовані в сімейному праві. Зокрема, ст. 594–597 ЦК України визначають можливість притримання речі. Такий спосіб захисту своїх прав та інтересів дозволяє захистити майнові права учасників сімейних правовідносин [2]. Відмітимо, що

різноманітність механізмів правового захисту у сімейних правовідносинах, таких як необхідна оборона та притримання речі, свідчить про комплексний підхід до забезпечення прав членів сім'ї, що сприяє ефективному відновленню порушених прав.

Отже, **захист сімейних прав** є фундаментальним принципом правового регулювання суспільних відносин. Сфера сімейного права охоплює майнові та немайнові правовідносини, що виникають між членами сім'ї. Національне законодавство гарантує всебічний захист сімейних прав шляхом встановлення різноманітних правових механізмів, які дозволяють відновити та захистити порушені права. Захист сімейних прав здійснюється за допомогою юрисдикційних (судових) та неюрисдикційних (самозахист) процедур.

Література:

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Ходак С. М. Форми захисту інтересів у сімейному праві. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Івано-Франківськ. Серія : Право.* 2021. № 11(23). С. 146–158.
4. Волкова Н. В. Форми захисту сімейних прав та інтересів дитини. *Право і суспільство.* 2018. № 4. С. 81–85.
5. Параниця С. П. Самозахист як самостійне суб'єктивне право особи. *Часопис Київського університету права.* 2011. № 2. С. 33–36.